

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

דין ערלות עצמו ומילת זכריו בפסח ובתרומה

תנן (יבמות ע.): הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה. ובגמרא: תניא אמר רבי אליעזר, מנין לערל שאין אוכל בתרומה, נאמר "תושב ושכיר" בפסח [- "תושב ושכיר לא יאכל בו" (שמות יב מה)] ונאמר "תושב ושכיר" בתרומה [- "תושב כהן ושכיר לא יאכל קודש" (ויקרא כב י)] - מה "תושב ושכיר" האמור בפסח ערל אסור בו [ככתוב (שמות יב מח) "וכל ערל לא יאכל בו"], אף "תושב ושכיר" האמור בתרומה ערל אסור בו. רבי עקיבא אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר (ויקרא כב ד) "איש איש [מזרע אהרן והוא צרעו או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר]" - לרבות הערל.

ומקשה הגמרא (ע): בדעת רבי אליעזר: אי מה פסח מילת זכריו ועבדיו מעכבת [אם יש לו בן ראוי למול או עבד למול, אסור האב או האדון לאכול בפסח אלא אם כן מלו. דכתיב (שמות יב מח): "המול לו כל זכר ואז יקרבו". וגבי עבד כתיב (שם פסוק מד) "ומלת אותו אז יאכל בו" - היינו בעליו, דאי משום עבד הא כתב "כל ערל לא יאכל בו". רש"י, אף תרומה מילת זכריו ועבדיו מעכבת. אמר קרא "ומלתה אותו אז יאכל בו" - מילת זכריו ועבדיו מעכבת 'בו' מלאכול בפסח, ואין מילת זכריו ועבדיו מעכבת בתרומה. ושוב מקשה הגמרא שכן יש לדרוש גם לגבי ערלות, שהרי כתוב "כל ערל לא יאכל בו", ונדרוש: בו אינו אוכל אבל אוכל הוא בתרומה. ומיישבת הגמרא: הא כתיב 'תושב ושכיר'. דהיינו שמחד גיסא הגזירה שוה מלמדתנו שכשם שפסח יש מי שאינו אוכל כך גם בתרומה, ומאידיך הפסוק 'בו' מלמדנו שהפסול הוא אך בפסח ולא בתרומה.

ומקשה הגמרא: ומה ראית. דהיינו, מדוע למדים מהגזירה שוה לענין ערלות, ומתיבת 'בו' לענין מילת זכריו ועבדיו. ומיישבת בשני דרכים: א' שערלות חמיר טפי ממילת זכריו ועבדיו כיון שהוא מעשה בגופו וענוש כרת, משא"כ מילת זכריו ועבדיו שאף שיש בה חומרא שנוהגת כל שעה אבל עדיין חומרת ערלות מרובה מחומרת מילת זכריו. ב' מסברא יש לרבות פסול ערלות בתרומה ולמעט פסול מילת זכריו, כי "מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא ביה, ערלות דאחריני מעכבא ביה". וכיון שאין באפשרותנו ללמוד אלא פסול אחד, על כרחנו נלמד דוקא פסול ערלות ולא פסול מילת זכריו, כי לא יתכן שיהיה פסול מחמת מילת זכריו בתרומה, ואילו מחמת ערלות עצמו לא יהיה פסול.

והתוספות (ע. ד"ה איש) כתבו בביאור דעת רבי עקיבא הלומד פסול ערל בתרומה מקרא ד'איש איש', שמכאן המקור למה שמצאנו בכמה מקומות שר"ע מרבה דין ערל כדין טמא. ומוסיפים התוספות שאף שלדעת רבי עקיבא דין ערל כדין טמא, מכל מקום הוצרכה התורה לכתוב בפסח להדיא שערל פסול, כי לולי שבמקום אחד היתה מפרשת התורה שערל דינו כטמא לא היינו מרבים מהפסוק 'איש איש' שדין ערל כטמא, ורק אחר שבפסח מצינו שכבר ריבתה התורה דין ערל כטמא, ממילא מרבינן מקרא ד'איש איש' שדין ערל כטמא בכל מקום. ולשון התוספות: דאי לאו דכתיב בהדיא משום מקום שהוא כטמא, לא הוה מרבינן ליה מאיש איש, אע"ג דמילת זכריו ועבדיו מעכבתו בפסח, עכ"ל.

קושיית המהר"ם למה צריך קרא לפסול ערל בפסח אחר שמילת זכריו פוסלתו

ובביאור סוף דבריהם כתב המהר"ם שבאמת גם לולי שהיתה התורה כותבת להדיא שערל פסול מפסח היינו יודעים זאת, שהרי מילת זכריו ועבדיו מעכבתו לאכול בפסח ומכל שכן שמילת עצמו תעכב וכסברת הגמרא "מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא ביה, ערלות דאחריני מעכבא ביה" - ומכל מקום הוצרכה התורה לפרש שערל פסול בפסח לצורך הלימוד מ'איש איש', שאחרי שבפסח פירשה התורה שערל פסול כטמא, שוב לומדים מהפסוק 'איש איש' שבכל מקום ערל כטמא.

והקשה המהר"ם שלכאורה ביאור התוספות בדעת רבי עקיבא הינו קושיא עצומה על דעת רבי אליעזר, שהרי לדעת רבי אליעזר לומדים שערל פסול בתרומה בגזירה שוה 'תושב ושכיר' מפסח ולא מקרא ד'איש איש'. ואם כן מדוע כתבה התורה שערל פסול בפסח, הלא נדע דין זה בכ"ש ממה שמילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול בפסח, ומי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא ביה וערלות דאחריני מעכבא ביה. [וקושיה זו כבר הקשו המזרחי והגור אריה (שמות יב מד)].

והמהר"ם יישב קושייתו שבאמת אין זה קל וחומר, כי מילת זכריו אינה מעכבתו אלא באופן שראוי למול, אבל כשאינם ראויים למול מותר האב או האדון לאכול בפסח. משא"כ ערלות דגופיה מעכבתו מלאכול בפסח גם באופן שאינו ראוי למול, כגון באופן שמתו אחיו מחמת מילה. ולכן הוצרכה התורה לכתוב במפורש שערל אסור באכילת פסח בכל אופן, משא"כ ממילת זכריו לא היינו למדים אלא רק באופן שיכול למול ואינו מל.

ומה שהביאה הגמרא סברא זו ש"מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא ביה ערלות דאחריני מעכבא ביה", היינו שכשדנה הגמרא מה ללמוד מפסח לתרומה, נקטה שבודאי יש ללמוד דין ערלות דגופיה ולא דין מילת זכריו ועבדיו, כי לא מסתבר שערלות של גופו לא תעכב בכלל בשום אופן ואילו מילת זכריו ועבדיו תעכב לכל הפחות כשיכול למול. אבל בפסח שבאמת בין מילת זכריו ועבדיו ובין מילת עצמו מעכבתו מלאכול - פשוט שיש צורך בשני הפסוקים, כי מילת זכריו היינו רק באופן שראוי למול, משא"כ ערלות גופו שהיא אפילו כשאינו יכול למול.

מחלוקת רש"י ורבינו תם בתו"י האם ערל שמתו אחיו מחמת מילה אוכל בתרומה

ובמשנה שנינו: הערל... לא יאכלו בתרומה. ופירש רש"י: כהן שמתו אחיו מחמת מילה. וביאור התוספות (ד"ה הערל) שאף שמבואר בגמרא (עא.) שקודם שמונה אין ערלת זכריו מעכבתו מלאכול

פסול

ערלות

בקרבו

פסח

יום שני טו אייר

יבמות דף ע

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

"מתפלא

המשנת

יעקב מאד

על סברת

הגמרא 'מי

איכא מידי

דערלות

גופיה לא

מעכבא

ביה, ערלות

דאחרים

מעכבא ביה'

- שהרי אין

דמיון בין

דין ערלות

דאחרים

לדין ערלות

דידיה"

בפסח, היינו משום שאינו בר מילה, אבל אחר שמונה ימים כיון שהוא בר מילה רק שאינו יכול למול כיון שהוא מסוכן, מכל מקום שם ערל יש לו.

ובתוספות ישנים (ד"ה הערל) הקשו על דברי רש"י מאי שנא ממילה שלא בזמנה [- קודם שמונה], ולא ניחא להו ביישוב התוספות, והסיקו: לכן פירש רבינו תם דערל ר"ל משומד לערלות.

וקושיא זו הובאה גם בראשונים (רשב"א וריטב"א) ושם הוסיפו להקשות גם מהמבואר בגמרא (עא.) שאם חלצתו חמה, והוא מסוכן למול, אין מילתו מעכבת את אדונו או אביו. וכתבו הראשונים ליישב את דעת רש"י, שכל נידון הגמרא הוא רק ביחס לפסול מילת זכריו, שכלפי חיוב זה אומרים אנו שכל שאינו יכול למולו כיון שהוא מסוכן ממילא אינו מעכבו מלעשות פסח, משא"כ רש"י איירי לענין ערלות עצמו - ובערלות עצמו אפילו חלצתו חמה הרי הוא ערל וכמו שכתב רש"י במי שמתו אחיו מחמת מילה.

ביאור המשנת יעקב במחלוקתם שנחלקו ביסוד המעכב בדין מילת זכריו

ובביאור מחלוקתם כתב בספר משנת יעקב (לרבי יעקב רוזנטל זצ"ל נפטר י"ז אייר, קר"פ אחר פ"ה ה"ה וה"ו) שלדעת רש"י חלוקים דין פסול ערלות בדידה ודין מילת זכריו זה מזה, כי בערלות דידיה יסוד הפסול הוא מחמת עצם הערלות, משא"כ מילת זכריו המעכבתו יסוד המעכב הוא מצות המילה המוטלת עליו ולא הערלות, ולכן לדעת רש"י אין להוכיח מדין חלצתו חמה שאין מעכבו לפסול ערלות דידיה במתו אחיו מחמת מילה, כי חלצתו חמה הוא סברא שאין מוטלת עליו מצות מילה כיון שהוא אנוס וממילא אין מילת זכריו מעכבתו בכה"ג, אבל גבי פסול ערלות דידיה, מה אכפת לו שהוא אנוס כי מתו אחיו מחמת מילה סוף סוף ערל הוא.

משא"כ רבינו תם המובא בתוספות ישנים סבירא ליה שדין ערלות עצמו ודין מילת זכריו, יסוד אחד להם, ואף במילת זכריו המעכב הוא שם ערלות שיש על בניו ועבדיו, ואם מבואר בגמרא שבחלצתו חמה אינו מעכב - על כרחך שכשהוא אנוס חסר בשם ערל, ואם כן הוא הדין במתו אחיו מחמת מילה חסר בשם ערל ומותר באכילת תרומה. ולכן הוכרח ר"ת לפרש המשנה במשומד לערלות.

ולשון הרמב"ם (קר"פ פ"ה ה"ו): כשם שמילת עצמו מעכבתו מלעשות פסח, כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עבדיו. ומדקדק המשנת יעקב מלשון הרמב"ם שאף הוא מסכים לדעת רבינו תם שיסוד הדין אחד הוא - ובין במילת עצמו ובין במילת בניו, שם הערלות הוא המעכב ולא מצות המילה.

על פי זה ניתן לבאר היטב את יישובו של המהר"ם על קושיתו. שהקשה המהר"ם אחר שחידשה התורה שמילת זכריו מעכבתו מלעשות את הפסח, מדוע הוצרכה לחדש גם שערל פסול בפסח, הלא כל שכן הוא. ויישב, שמילת זכריו אינה מעכבתו במקום שהוא אנוס, משא"כ מילת עצמו מעכבתו אף כשהוא אנוס. ולפי מה שנתבאר הרי יסוד הדברים מבואר היטב, כי מילת זכריו עניין המעכב שבה הוא 'מצות מילה' וכל שהוא אנוס אין המצוה מוטלת עליו ואין טעם שייפסל מעשיית הפסח, משא"כ במילת עצמו יסוד המעכב הוא 'שם ערלות' - ואף אם אנוס הוא, סוף סוף ערל הוא.

'מי איכא מידי דערלות גופיה לא מעכבא ביה, ערלות דאחרים מעכבא ביה'

אמנם לפי זה מתפלא המשנת יעקב מאד על סברת הגמרא 'מי איכא מידי דערלות גופיה לא מעכבא ביה, ערלות דאחרים מעכבא ביה' - שהרי אין כלל דמיון בין דין ערלות דאחרים לדין ערלות דידיה, שהרי ערלות דאחרים המעכב הוא מצות המילה, ואילו בערלות עצמו דין הערלות הוא המעכב.

והמהר"ם ביאר סברת הגמרא שאף שיש נפקא מינה בין מילת זכריו למילת עצמו לענין אנוס, ולכן הוצרכה התורה להשיענו דין מילת עצמו אף אחר שהצריכה מילת זכריו, מכל מקום סברא הגמרא שאין לומר שבתרומה יהיה דין מילת זכריו ולא יהיה דין מילת עצמו - אך לפי מה שנתבאר ביסוד הדברים, לכאורה אין כל שייכות בין הדינים ויתכן בהחלט שמילת זכריו תעכב אך לא מילת עצמו.

והריטב"א והמאירי הקשו מה היתה הסלקא דעתך בגמרא שאכן נלמד תרומה מפסח לענין מילת זכריו אך לא לענין מילת עצמו, והאיך יעלה על הדעת שערלות גופו לא תעכב וערלות זכריו ועבדיו תעכב. וכתב המשנת יעקב שאפשר שזו תהיה סברת המקשן, אלא שאכן צ"ב לפי זה מה יישובה הגמרא ומה השתנה בין ההו"א למסקנא. והריטב"א יישב שהיה ס"ד לגמרא שגזירת הכתוב היא להחמיר עליו בערלות בני ביתו כדי שלא יפשע למול ואתם. ובחידושי בתרא תמה על עיקר קושיית הריטב"א שהרי הפסוק איירי בערל אנוס [שבפשיעה כבר נכלל בפסוק "בן נכר לא יאכל בו" כמבואר להלן (עא.)] וא"כ אפשר לומר שההוא אמינא היתה שמילת זכריו שאינו באנוס מעכבו ולא מילת עצמו באנוס.

יישוב הגר"ש היימן על קו' הריטב"א בביאור ההו"א בגמרא שמילת עצמו לא תעכב

והביא שם מה שיישב הגר"ש היימן זצ"ל (סימן טו) באופן אחר את קושיית הריטב"א שערל בפסח אסור מצד ב' דינים: א' מצד דין ערלות ש'כל ערל לא יאכל בו', ב' מצד דין 'ומלתה אותו אז יאכל בו', כי מילת עצמו לא גרעה ממילת זכריו ועבדיו המעכבתו מפסח. רק שחידשה התורה שאף כשלא שייך דין מילת זכריו, כגון שהוא אנוס, שמכל מקום פסול מחמת עצם הדין ערלות שבו. ולפי זה מיושבת קושיית הריטב"א כי גם בהו"א שרצתה הגמרא ללמוד תרומה מפסח לענין מילת זכריו, הרי גם מילת עצמו היתה מעכבת עכ"פ מחמת דין זה של מילת זכריו, שמילת עצמו לא גרעה ממנה. ודבריו הם כעין דברי המשנת יעקב, אך באמת גם לפי דבריו יקשה מה אם כן סברת הגמרא "מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא ביה, ערלות דאחרים מעכבא ביה" - הלא באמת בכלל מילת זכריו גם מילת עצמו, ורק שערלות גופיה לא תעכב באנוס, וצ"ע.